

הרה"ג רבי גדליה רבינוביץ שליט"א

אדמו"ר ממונסטרישצ'ה

לפורים תשס"ה לפ"ק*

איתמר בגמ' שבת (פח,א): ויתיצבו בתחתית ההר, אמר רב אבדימי בר חמא בר חסא מלמד שכפה הקב"ה עליהם את ההר כגיגית ואמר להם, אם אתם מקבלים התורה מוטב ואם לאו שם תהא קבורתכם, אמר רב אחא בר יעקב מכאן מודעא רבה לאורייתא (שאם יזמינם לדין למה לא קיימתם מה שקבלתם עליכם יש להם תשובה, שקבלוה באונס), אמר רבא אף על פי כן הדור קבלוה בימי אחשורוש (מאהבת הנס שנעשה להם) דכתיב קימו וקבלו היהודים - קיימו מה שקיבלו כבר.

ויש להתבונן בזה, וכי זה היה הנס הראשון שאירע לישראל מאז קבלת התורה, שדוקא מפני נס זה קבלו עליהם התורה ברצון, וכי לא היו נסים לישראל בכל הדורות, ומה היה הנס המיוחד כאן שדוקא בגללו קבלו עליהם התורה מרצון.

והנראה לומר בזה הוא, דהנה כבר העירו הקדמונים על מגילת אסתר שהיא שונה משאר הספרים שבתנ"ך שלא מוזכר בה שמו של הקב"ה. ונאמרו בזה כמה טעמים, ואחד מהם הוא משום שזו היתה תקופה של הסתר פנים וכדמוכח ממה שאמרו חז"ל בגמ' חולין (קלט,ב): אסתר מן התורה מנין - ואנכי הסתר אסתיר. אמנם עדיין אין בזה יישוב דהא היו כמה וכמה תקופות בהיסטוריה של הסתר פנים ורוב צרות ישראל, ובכל זאת מופיע בהם שמו של מקום. ולא עוד אלא דלא רק שאינו מוזכר במגילה שמו של הקב"ה, אלא שאין היא מתמקדת בהקב"ה, ביחסיו לבני אדם, ובהשגחתו ושליטתו על העולם. הזירה של המגילה היא כלל ישראל והצללתו מהשמדה, וגם המסירות נפש של אסתר לא היתה למען השי"ת ותורתו אלא למען הצלת כלל ישראל.

לכן נראה שיש כאן טעם אחר לגמרי, והוא שמגילת אסתר היא הכנה

* שיחה שנמסרה בכולל, אדר ב' תשס"ה.

לתקופת בית שני ולגלות הבאה אחריה,¹ שהרי עד תחילת בית שני היו נביאים בישראל, ואחרי זה פסקה נבואה מישראל, וחכמי ישראל לקחו את מקומם של הנביאים בהנהגת כלל ישראל. וזהו עיקר ענין תורה שבעל פה מה שחכמי הדורות יוצרים ומחדשים בתורה לפי חכמתם, וכדאמרינן עלה בפ"ק דבי"ב (יב,א) דחכם עדיף מנביא, ועל זה נאמר לא בשמים היא (בי"מ נט,ב). וכל זה היה בבית שני, וכמו שכתב בפרי צדיק (חנוכה אות ז): וכדאיתא בפרקי היכלות (פכ"ח) שבבית שני אף על פי שלא שרתה שם שכינה, אבל חדרה יקרה כבודה וגדולתה כו' של תורה לא נתנה עד בית שני, עיין שם, והמכוון על זמן התשמונאים שהיה התחלת הארת תורה שבעל פה עכ"ל. ולכן כאשר עוברים מתקופת הנביאים לתקופת החכמים אזי נקודת המוקד היא בכלל ישראל ולא בהשי"ת, שהרי עיקר החידוש בתורה שבעל פה שהיא נובעת ממטה למעלה ולא מלמעלה למטה, ודלא כמו בנבואה שהכל בא מלמעלה. וזה בא לידי ביטוי במגלת אסתר ששם הכל מתמקד על כלל ישראל, ולא נזכר שם הקב"ה כלל.

ומאחר דאמרינן דענין מגילת אסתר היא הכנה למעבר מתקופת הנביאים לתקופת החכמים יש לפרש בזה מאי דאיתא בגמ' יומא (כט,א):

אמר רב אסי למה נמשלה אסתר לשחר, לומר לך מה שחר סוף כל הלילה אף אסתר סוף כל הנסים, והא איכא חנוכה, ניתנה לכתוב קא אמרינן.

ולכאורה המאמר תמוה ביותר, דאי אמרת דאסתר סוף כל הנסים הרי זה כסוף היום ולא כסוף הלילה, אבל לפי מה שנתבאר אתי שפיר, שהכוונה היא שמגילת אסתר היא הכנה לגילוי חדש, לגילוי תורה שבעל פה, לגילוי כח היצירה וההנהגה של החכמים, שמתגלה האור דוקא מלמטה למעלה. ולכך נכתבה מגילת אסתר בסגנון אחר, ואע"פ שהיא נחשבת מכתבי הקודש בכל זאת אין בה אזכרת שם שמים, להורות שהגילוי הוא דוקא מלמטה ולא מלמעלה, ומשום הכי הזירה של המגילה היא בכלל ישראל ובהצלתו.

ובזה מבואר מאי דאיתא במדרש תנחומא (בחוקותי ג):

אמר ר' אמי נתאוה הקב"ה כשם שיש לו דירה למעלה שיהא לו כך דירה למטה, שכך הוא אומר לאדם הראשון, אם זכית, כשם שאני מלך על העליונים כך אעשה אותך מלך על התחתונים שנא' ויקח ה' אלהים את

¹ ואל יתמה הקורא, שלפני בנין הבית השני יש הכנה לגלות שלאחריו שכן יש שנקטו שבית שני – ענינו היה הכנה לגלות, עיי' ר' חסדאי קרשקש, באור ה', ובהקדמת הראי"ה לעין איה עמ' טו, עפ"י תנחומא שופטים ועוד. (הערת עורך).

האדם, אין לשון ויקח אלא לשון עלוי כמה שנא' ותקח האשה בית פרעה, וכן הוא אומר ותלקח אסתך עכ"ל.

ולכאורה דברי המדרש תמוהים ביותר דאיך אפשר לומר על לקיחת שרה לבית פרעה שזאת היא עליו בשבילה, וכמו כן קשה אהא דותלקח אסתך. ועוד צריכים להבין איך נעשה להקב"ה דירה בתחתונים במה שהאדם הוא מלך שם. אולם ביאור המאמר הוא שהקב"ה נתן לאדם כח הבחירה והרצון ובזה הוא מתעלה מעל כל הנבראים, ואם זכה ועשה רצונו של מקום הרי עשה דירה להקב"ה בתחתונים, וזהו עליו של האדם. וכן היה בשרה, שע"י שנלקחה לבית פרעה יצא מזה קידוש שם שמים שבית פרעה באו לידי הכרה שהקב"ה שולט בעולם, וזהו עליו שלה. וכמו כן היה באסתך שע"י שנלקחה לבית אחשוורוש יצא מזה הצלת כלל ישראל, ומשום הכי הוי לקיחתה עליוה.

ולמדים אנו מדברי המדרש הללו שקידוש שם שמים והצלת כלל ישראל הם שקולים. ויש לומר דטעם הדבר הוא כדאיתא במדרש תנחומא (בשלח טו): וברוב גאונך הרבית להתגאות כנגד כל הקמים לנגדך, ומי הן, אלו הקמים כנגד בניך, מגיד שכל הקם כנגד ישראל כאלו קם כנגד השכינה, וכן הוא אומר אל תשכח קול צורריך כי הנה אויביך יהמיון ומשנאיך נשאו ראש, מפני מה, על עמד יערימו סוד ויתיעצו על צפוניך, וכתוב הלא משנאיך ה' אשנא ובתקוממך אתקוטט, מפני מה, תכלית שנאה שנאתים לאויבים היו לי וכן הוא אומר כי הנוגע בכס נוגע בבבת עינו, עיני היה לו לומר, אלא שכנהו הכתוב, כביכול כלפי מעלן עכ"ל.

והנה איתא בפ"ק דיומא (ט,ב) מקדש ראשון מפני מה חרב מפני שלשה דברים שהיו בו, עבודה זרה וגלוי עריות ושפיכות דמים כו', אבל מקדש שני שהיו עוסקין בתורה ובמצות וגמילות חסדים מפני מה חרב, מפני שהיתה בו שנאת חנם עכ"ל. ולכאורה קשה דהא הוי סתירה מיניה וביה, דאם אתה אומר שהיו עוסקים בגמילות חסדים אי"כ איך אפשר לומר עליהם שהיתה בהם שנאת חנם.

אולם הענין יבואר ע"פ מאי דאיתא בגמ' קידושין (מ,א):

אמר רבא, רב אידי אסברא לי, אמרו צדיק כי טוב כי פרי מעלליהם יאכלו, וכי יש צדיק טוב ויש צדיק שאינו טוב, אלא טוב לשמים ולבריות זהו צדיק טוב, טוב לשמים ורע לבריות זהו צדיק שאינו טוב.

ולכאורה איך אפשר לקרוא לאדם שהוא רע לבריות בשם צדיק, ואיך יתכן דבר זה שיהא אדם צדיק שאינו טוב, אלא דהכוונה היא שיכול אדם לקיים כל המצוות כולל המצוות שבין אדם לחברו ובכל זאת יהא נחשב רע לבריות,

והיינו שמקיים המצוות הללו רק משום שהם מצוות השם, אבל לא מתוך טוב לבו; הוא נותן צדקה לא מתוך רחמנות על העני אלא מפני שהיא מצוה, הוא גומל חסד לא מתוך אהבת הבריות ומפני רצונו לעזור לחברו אלא רק מפני שהוא חייב לעשות כן, הוא קם לפני תלמידי חכמים לא מפני שהוא מכבד ומעריך אותם אלא רק מפני שכתוב והדרת פני זקן, ואע"פ שבקרב לבו בזה להם.

ולפי זה מבואר שאין סתירה בין הא דקאמר שהיתה בהם שנאת חנם ובין הא דקאמר שהיו עוסקים בגמילות חסדים, שהרי יתכן לעסוק בגמילות חסדים מפני שכך צוותה תורה ובכל זאת לשנוא את חברו. ולפי מה שנתבאר יש לנו לומר דמאחר דכתיב (קהלת ז, יד) את זה לעומת זה עשה אלקים, לכן באותה זירה שצריכים להתמקד בעבודת השי"ת שם נלחם היצר הרע להכשיל בני אדם, ומשום הכי בבית שני שעיקר העבודה הוא בכלל ישראל ובאחדותו לפיכך נלחם היצר הרע דוקא בזה והצליח להכשילם בשנאת חנם.

ומאחר שכן שפיר מבואר מאי דאיתא במדרש (אסת"ר ו, ב):

איש יהודי היה בשושן הבירה, איש, מלמד שהיה מרדכי שקול בדורו כמשה בדורו דכתיב ביה והאיש משה ענו מאד, מה משה עמד בפרץ דכתיב ויאמר להשמידם לולי משה בחירו עמד בפרץ וגו', אף מרדכי כן דכתיב דורש טוב לעמו ודובר שלום לכל זרעו עכ"ל.

והיינו דבא לומר ששקולה הצלת כלל ישראל כקידוש שם שמים דהלא בחטא העגל עיקר טענתו של משה רבינו היתה (שמות לב, יב): למה יאמרו מצרים לאמר ברעה הוציאם להרוג אותם בהרים ולכלותם מעל פני האדמה וגו', והיינו שאם יכלה הקב"ה את ישראל הרי זה יהיה חילול השם, וא"כ הצלת ישראל הוא קידוש שם שמים,² ולכן בְּסֵפֶם התורה את פעילותו של משה רבינו עלי אדמות כתיב (דברים לד, יא): ולא קם עוד נביא בישראל כמשה אשר ידעו ה' פנים אל פנים, לכל האותות והמופתים אשר שלחו ה' לעשות בארץ מצרים לפרעה ולכל עבדיו ולכל ארצו, ולכל היד החזקה ולכל המורא הגדול אשר עשה משה לעיני כל ישראל, והיינו קידוש שם שמים, ומאידך גיסא אצל מרדכי סיכמה המגילה את פעילותו עלי אדמות באמרה (אסת"ר יג, ג): כי מרדכי היהודי משנה למלך אחשורוש וגדול ליהודים ורצוי לרוב

² הדברים מפורשים במסי' ברכות (לב, א) "... ואולם חי אני, אמר רבא אמר רב יצחק מלמד שאמר לו הקב"ה למשה, משה החייתיני בדבריך" ובדברי רב נסים גאון על אתר. (הערות עורך).

אחיו, דורש טוב לעמו ודובר שלום לכל זרעו. ואומר המדרש ששקולים הם משה ומרדכי, שמה שעשה משה בדורו לקידוש שם שמים עשה מרדכי בדורו להצלת כלל ישראל.

ולאור דברינו אלה מובנים היטב מצוות ימי הפורים, שהם משלוח מנות איש לרעהו ומתנות לאביונים, וכל הפושט יד נותנים לו (ירוש' מגילה פ"א ה"ד), וסעודת פורים מתוך רוב שמחה עד שיאמרו דמיחייב איניש לבסומי בפוריא עד דלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי (מגילה ז, ב), והיינו דעיקר המוקד בפורים הוא ההזדהות המלאה עם כלל ישראל, והזדהות זו נובעת מתוך הלב בלי שום חשבונות.

ומעתה חוזרים אנו לבאר את מאמר הגמרא שהקדמנו, דהנה איתא במדרש ונחומא (נח ג) שקבלו בני ישראל את תורה שבכתב ברצון, ומה שכפה עליהם הקב"ה את התורה באונס היה רק לגבי תורה שבעל פה, והיינו משום שאז היתה המחוייבות של ישראל כלפי הקב"ה שהוציאם ממצרים מעבדות לחירות וקרע להם את הים, ומשום הכי הרגישו החובה לקבל עליהם את התורה שבכתב, אבל תורה שבעל פה שמחייבת צייתנות לחכמים היתה זרה להם, ולכן היו צריכים לכפות אותה עליהם. אבל בימי אחשורוש שראו שעבר המוקד לכלל ישראל התחילו להרגיש את המחוייבות כלפי כלל ישראל, והבינו שמכאן ואילך הקב"ה שוב אינו פועל בגלוי אלא עומד מאחורי הפרגוד ופועל דוקא מתוך כלל ישראל, לכן היו מוכנים לקבל עליהם גם את התורה שבעל פה מרצון, דהיינו לקבל עליהם התורה שמלמדים אותה חכמי הדורות שהם חלק מכלל ישראל. וא"כ זהו מה שפירש רש"י שמאהבת הנס קבלו עליהם התורה מרצון, כלומר שהכירו בגודל הנס המיוחד של ימי אחשורוש, נס שהוא משובש בטבע, נס שבא מתוך כלל ישראל, ומאחר שהזדהו עם זה היו יכולים לקבל עליהם את ההערכה והאהבה לתורה שבעל פה שנובעת מכלל ישראל עצמו, ודוק היטב בזה.